

MACIEJ J. KOWALSKI OSST

REALIZACJA CHARYZMATU TRYNITARSKIEGO W POLSCE

HISTORIA
HEREDITAS
ECCLESIA

Realizacja
charyzmatu trynitarskiego w Polsce

TOM 17

SERIA POD REDAKCJĄ

KS. DR. HAB. ANDRZEJA BRUŹDZIŃSKIEGO, PROF. UPJPII
I DR. HAB. TOMASZA GRAFFA

MIĘDZYNARODOWY KOMITET REDAKCYJNY:

KS. PROF. DR. HAB. JACEK URBAN – PRZEWODNICZĄCY, POLSKA
MGR. PŘEMYSL BAR, PH.D., CZECHY
JUDR. MGR. GABRIEL LUKÁČ, SŁOWACJA
PROF. DR. HAB. ZDZISŁAW NOGA, POLSKA
PROF. PHDR. JIŘÍ TRÁVNÍČEK, CZECHY
KS. PROF. DR. HAB. ROBERT TYRAŁA, POLSKA
KS. PROF. DR. HAB. ANDRZEJ WITKO, POLSKA

Maciej J. Kowalski OSST

Realizacja charyzmatu trynitarского w Polsce

Kraków 2022

© Maciej J. Kowalski OSST
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków
● <https://orcid.org/0000-0001-8902-1331>

© Copyright by Maciej J. Kowalski OSST, 2022

Recenzenci: ks. prof. dr hab. Jarosław M. Popławski,
dr hab. Piotr Piasecki OMI, prof. UAM

Opracowanie redakcyjne: Ewa Chudoba

Projekt okładki: Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-620-3 (druk)
ISBN 978-83-8138-621-0 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381386210>

Na okładce wykorzystano fotografię mozaiki z dawnego klasztoru
św. Tomasza in Formis w Rzymie przedstawiającej Chrystusa z dwoma
niewolnikami według wizji św. Jana de Matha, fot. Maciej J. Kowalski OSST

Publikacja została zrealizowana w ramach projektu
finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, w programie
Preludium 11, numer rejestracyjny 2016/21/N/HS1/03496

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87
e-mail: publishing@akademicka.pl
Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wstęp.....	11
Problem badawczy i cel pracy	12
Stan badań.....	13
Źródła	14
Metoda badawcza.....	15
Struktura pracy.....	15
I. Historyczny wymiar charyzmatu trynitarского i formy jego realizacji w Polsce.....	17
1.1. Charyzmat w życiu zakonnym.....	18
1.1.1. Charyzmat w rozumieniu biblijno-teologicznym	18
1.1.2. Charyzmat życia zakonnego.....	22
1.1.3. Rozwój i aktualizacja charyzmatu instytutu zakonnego. „Twórcza wierność”	24
1.2. Zarys dziejów Zakonu Przenajświętszej Trójcy i Niewolników	26
1.2.1. Początki zakonu trynitarzy	27
1.2.2. Rozwój zakonu trynitarского na przestrzeni wieków. Wygaśnięcie wspólnot trynitarzy trzewickowych.....	32
1.2.3. Reforma św. Jana Chrzciela od Poczęcia i hiszpańscy trynitarze bosi	36
1.3. Rozwój zakonu trynitarского na ziemiach polskich	40
1.3.1. Początki działalności trynitarzy w Polsce.....	40
1.3.2. Utworzenie i rozwój polskiej prowincji trynitarzy. Kasata klasztorów	44
1.3.3. Restytucja zakonu w Polsce	49

II. Uwielbienie Trójcy Świętej jako element charyzmatu trynitarzkiego i przejawy tego kultu w apostołstwie polskich trynitarzy.....	57
2.1. Trynitarzy wymiar życia zakonnego	58
2.1.1. Trynitarne źródła życia zakonnego.....	58
2.1.2. Trynitarzy wymiar rad ewangelicznych.....	62
2.1.3. Tajemnica Trójcy Świętej w powołaniu osób zakonnych do świętości	65
2.2. Szczególny związek Zakonu Przenajświętszej Trójcy i Niewolników z Trójcą Świętą	66
2.2.1. Tajemnica Trójcy Świętej w regule św. Jana de Matha.....	67
2.2.2. Kult Trójcy Świętej w zakonie trynitarzy na przestrzeni dziejów..	70
2.2.3. Wiąż z Trójcą Świętą w najnowszych konstytucjach zakonnych..	72
2.3. Trójca Święta w życiu i działalności zakonu na ziemiach polskich	73
2.3.1. Kult Trójcy Świętej w prowincji św. Joachima.....	74
2.3.2. Kult Trójcy Świętej w odnowionych strukturach zakonnych.....	79
2.3.3. Polscy świętobliwi trynitarze jako szczególni czciciele Trójcy Świętej.....	83
III. Odkupieńczo-miłosierney wymiar charyzmatu trynitarzkiego. Dzieła apostołskie inicjowane przez polskich trynitarzy.....	89
3.1. Życie zakonne a tajemnica Odkupienia.....	89
3.1.1. Zbawcze posłannictwo Kościoła w historii zbawienia.....	90
3.1.2. Udział osób zakonnych w Chrystusowym dziele odkupienia.....	93
3.2. Posługa zakonu trynitarzy na rzecz wyzwolenia człowieka. Inne dzieła miłosierdzia.....	95
3.2.1. Obszary apostołskiego zaangażowania trynitarzy w regule św. Jana de Matha.....	96
3.2.2. Dzieła prowadzone przez zakon na przestrzeni wieków	99
3.2.3. Apostolat trynitarzy według obowiązujących konstytucji.....	101
3.3. Realizacja charyzmatu trynitarzkiego w wymiarze redempcyjno-miłosierney w Polsce	102
3.3.1. Działalność trynitarzy na terenie dawnej Rzeczypospolitej	102
3.3.2. Współczesne formy działalności polskich trynitarzy.....	114
3.3.3. Kult Jezusa Nazareńskiego.....	120
IV. Wspólnota braterska jako urzeczywistnienie charyzmatu trynitarzkiego. Polskie wspólnoty trynitarzy dawniej i obecnie.....	125
4.1. Wspólnotowy wymiar życia zakonnego	125
4.1.1. Życie wspólne jako istotny element życia zakonnego.....	126
4.1.2. Wspólnota zakonna a realizacja charyzmatu.....	128
4.2. Trynitarzka wspólnota braterska	130
4.2.1. Styl życia wspólnoty trynitarzkiej w regule św. Jana de Matha.....	130

Spis treści

4.2.2. Wspólnoty trynitarские na przestrzeni dziejów.....	133
4.2.3. Życie wspólne w najnowszych konstytucjach zakonnych.....	134
4.3. Trynitarская wspólnota braterska w warunkach polskich.....	135
4.3.1. Wspólnota trynitarская w dawnej Rzeczypospolitej.....	136
4.3.2. Odnowiony model wspólnoty trynitarской.....	140
Zakończenie	147
Bibliografia	151
1. Źródła.....	151
2. Literatura przedmiotu.....	155
3. Literatura pomocnicza	159
Streszczenie.....	161
Summary.....	163
Indeks osobowy.....	165

Wykaz skrótów

AAW	Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie
AOSST	<i>Acta Ordinis Sanctissimae Trinitatis</i>
ASC	Archiwum klasztoru św. Karola przy Czterech Fontannach w Rzymie
AKGT	Archiwum kurii generalnej trynitarzy w Rzymie
ATKr	Archiwum domu zakonnego Zakonu Przenajświętszej Trójcy w Krakowie
CNU	<i>Instrukcja o życiu braterskim we wspólnocie „Congregavit nos in unum Christi amor”</i>
DV	Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym „ <i>Dei verbum</i> ”
FHOT	<i>Fuentes históricas de la Orden Trinitaria</i> (s. XII-XV). Edición bilingüe. Selección y traducción de J.L. Aurrecoechea O.S.S.T. y A. Moldón O.S.S.T. <i>Síntesis histórica</i> de B. Porres Alonso O.S.S.T.
KZ	Konstytucje Zakonu Przenajświętszej Trójcy i Niewolników
KKK	Katechizm Kościoła katolickiego
LG	Konstytucja dogmatyczna o Kościele „ <i>Lumen gentium</i> ”
MR	Wytyczne dla wzajemnych stosunków między biskupami i zakonnikami w Kościele „ <i>Mutuae relationes</i> ”
NBU	Narodowa Biblioteka Ukrainy im. Władimira Wiernadskiego
PC	<i>Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego „Perfectae caritatis”</i>
RD	Jan Paweł II, Adhortacja apostolska o konsekracji zakonnej w świetle tajemnicy Odkupienia „ <i>Redemptionis donum</i> ”
RT	Reguła Zakonu Przenajświętszej Trójcy i Niewolników
RŻ	Reguła życia laikatu trynitarzkiego
VC	Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska o życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i w świecie „ <i>Vita consecrata</i> ”

Wstęp

Różne formy posługi zakonów obecnych i pracujących we współczesnych społeczeństwach wynikają z pierwotnych inspiracji ewangelicznych ich założycieli, usankcjonowanych przez kompetentną władzę Kościoła i rozwijanych w historii oraz będących wyrazem tego, co określamy mianem charyzmatu instytutu zakonnego. Pojęcie to – chociaż oznacza przede wszystkim niezmienny Boży dar – pozwala również określić misję poszczególnych zgromadzeń. Pojawiają się one bowiem zawsze jako odpowiedź na ważną potrzebę chrześcijańskiej społeczności.

Założony pod koniec XII w. przez św. Jana de Matha Zakon Przenajświętszej Trójcy i Niewolników – tak brzmi pełna nazwa zakonu trynitarzy – jest jednym z wielu instytutów zakonnych utworzonych na przestrzeni wieków. Jego powstanie wiąże się ściśle z wielkim średniowiecznym dramatem, którym było niewolnictwo i związane z nim zagrożenie dla wiary chrześcijańskiej. Wyróżnia go zatem specyficzny charyzmat, na który składają się szczególny kult Trójcy Świętej oraz służba na rzecz wyzwolenia człowieka spełniana poprzez troskę o niewolników i potrzebujących. Zgodnie z zamysłem Założyciela ma on być realizowany we wspólnocie opartej na równości i braterstwie.

Ten właśnie charyzmat, a ściśle mówiąc działalność redempcyjna zakonu, stała się powodem sprowadzenia trynitarzy do Polski, co nastąpiło w roku 1685 z inicjatywy opata mogińskiego Jana Kazimierza Denhoffa i na zaproszenie króla Jana III Sobieskiego. Wkrótce nastąpił szybki rozwój struktur zakonnych na ziemiach polskich dzięki gorliwości braci, a także przychylności ze strony szlachty i magnaterii. Na terenach dzisiejszej Polski, Litwy, Białorusi i Ukrainy powstało ponad trzydzieści klasztorów, a polscy trynitarze przeprowadzili osiemnaście wypraw redempcyjnych,

w następstwie których wolność odzyskało ponad pięćset osób. Zajmowali się również działalnością duszpasterską, edukacyjną i patriotyczną. Kres tej aktywności położyła kasata zakonów w okresie zaborów. Pamięć o dziedzictwie polskich trynitarzy przetrwała jednak w zakonie. Dlatego też podjęto starania zmierzające do odnowienia jego obecności w Polsce. Ostatecznie udało się to w roku 1985. W 2000 r. do fundacji na terenie diecezji sandomierskiej dołączyła kolejna – w Krakowie. Krakowska wspólnota prowadzi obecnie działalność apostolską, kierując Domem Pomocy Społecznej. Zakonnicy z tej wspólnoty pełnią ponadto posługę kapelanów więziennych w dwóch krakowskich jednostkach penitencjarnych. Kilku polskich trynitarzy pracuje też za granicą (Włochy i Austria). W 2015 r. władze zakonne zdecydowały o utworzeniu delegatury polsko-austriackiej. Oznacza to, że klasztory wchodzące w jej skład posiadają pewną autonomię, chociaż nie tworzą jeszcze odrębnej prowincji zakonnej.

Problem badawczy i cel pracy

Niestety wieloaspektowe oddziaływanie trynitarzy w Polsce, zarówno w przeszłości, jak i współcześnie, nie doczekało się dotąd kompleksowego opracowania. Celem niniejszej pracy jest zatem całościowe przedstawienie sposobów realizacji charyzmatu trynitarzskiego w Polsce (a tym samym wypełnienie istniejącej luki) oraz odpowiedź na pytanie, w jaki sposób polscy trynitarze w swojej ponad trzechsetletniej historii realizowali zakonny charyzmat i na ile zaadaptowali go do rodzimych warunków w zmieniających się okolicznościach historycznych. Dzięki temu rozprawa może przyczynić się do lepszego poznania dziedzictwa i działalności zakonu trynitarzy na ziemiach polskich oraz jego roli w społeczeństwie.

Opracowanie jest również głosem w dyskusji na temat społecznej działalności Kościoła w Polsce, a także może mieć znaczenie dla innych dziedzin nauki. Już pobieżna analiza charyzmatu trynitarzy wskazuje bowiem na jego związek z takimi dziedzinami jak: historia literatury religijnej (przede wszystkim liturgiczne przejawy charyzmatu), socjologia (trynitarzka koncepcja wspólnoty) czy opieka społeczna (pełnienie dzieł miłosierdzia). Podjęta analiza naukowa stanowi wreszcie uzupełnienie prowadzonych już badań z zakresu historii sztuki – pomoże lepiej zrozumieć sztukę inspirowaną duchowością i charyzmatem trynitarzskim.

Niniejsze studium – z uwagi na humanizm i integrujący charakter charyzmatu trynitarzkiego – było także motywowane chęcią wniesienia wkładu w kształtowanie właściwych postaw społecznych.

Stan badań

Jak wspomniałem powyżej, od momentu przybycia trynitarzy do Polski upłynęło ponad trzysta lat. Mimo to zarówno sam zakon, jak i jego działalność wciąż pozostają w naszym kraju praktycznie nieznane. Zatarła się świadomość obecności trynitarzy w I Rzeczypospolitej, zwłaszcza że dawne fundacje polskiej prowincji pw. św. Joachima znajdowały się w większości na utraconych po wojnie Kresach. Wskutek kasaty wiele ważnych dokumentów zakonnych zaginęło, uległo zniszczeniu lub rozproszeniu. Przedłużająca się nieobecność trynitarzy sprawiła, że pamięć o ich chlubnej historii i działalności zaczęła stopniowo zanikać.

Smutnym przejawem procesu stopniowego przygasania pamięci o polskich trynitarzach jest brak jakiegokolwiek literatury w języku polskim na ten temat na przestrzeni kilkudziesięciu lat XX w. Jeszcze do niedawna czytelnik posługujący się jedynie językiem polskim, chcąc zapoznać się z problematyką trynitarzą, zmuszony był sięgać po publikacje pochodzące z początku tego stulecia autorstwa Wołyniaka [J.M. Giżyckiego] (*Wspomnienie o trynitarzach na Wołyniu, Podolu i Ukrainie*, Kraków 1909; *Notatka o niektórych naszych siedzibach trynitarzskich*, Kraków 1912) i Józefa Białyni Chołodeckiego (*Trynitarze*, Lwów 1911).

Na szczęście tę negatywną tendencję odwróciły badania dr Mirosławy Sobczyńskiej-Szczepańskiej oraz ks. dra hab. Andrzeja Witki. Badaczka poświęciła architekturze trynitarzkiej na terenie dawnej Rzeczypospolitej swoją rozprawę doktorską (Katowice 2017). Ksiądz Witko opublikował natomiast cztery książki o tematyce trynitarzkiej (*Trynitarze*, Kraków 1999; *Gloria Tibi Trinitas et captivis libertas*, Kraków–Roma–Valencia 2000; *Sztuka w służbie Zakonu Trójcy Świętej w siedemnastym i osiemnastym stuleciu*, Warszawa 2002; *Jezus Nazareński Wykupiony*, Kraków 2010), opracowując wątek początków trynitarzy na ziemiach polskich, fundacji trynitarzskich oraz sztuki trynitarzkiej w Polsce.

W drugim z wymienionych dzieł autor zawarł dokument *Początki fundacji klasztorów trynitarzy bosych Zakonu Najświętszej Trójcy od Wykupu*

Niewolników w Królestwie Polskim i w Księstwie Litewskim, i inne godne upamiętnienia sprawy, dość szczegółowo opisujący przybycie trynitarzy do Polski i fundację pierwszego klasztoru we Lwowie. W pozostałych książkach tematyka polska jest tylko jedną z wielu podejmowanych kwestii.

Prowadzenie dalszych badań można wreszcie uzasadnić tym, że choć w ostatnich latach powstało kilka prac na temat charyzmatu trynitarzskiego w ogóle (należy tu wymienić chociażby pracę o. Vizcargüénagi pod tytułem *Carisma y misión de la Orden Trinitaria* oraz opracowanie przygotowane przez innego znawcę problematyki trynitarzskiej, o. Juana Pujana, *Consagrados peculiari título a la Trinidad para Redención*), to jednak zagadnienie realizacji charyzmatu trynitarzskiego w Polsce nie było dotąd przedmiotem odrębnego studium.

Źródła

Źródła wykorzystane w pracy można podzielić na trzy kategorie. Do pierwszej należą dokumenty źródłowe bezpośrednio związane z tematem dysertacji, dotyczące historii i działalności trynitarzy w Polsce, zwłaszcza dawne kroniki zakonne czy wspomniany już manuskrypt *Początki fundacji klasztorów trynitarzy bosych Zakonu Najświętszej Trójcy od Wykupu Niewolników w Królestwie Polskim i w Księstwie Litewskim, i inne godne upamiętnienia sprawy*, a w odniesieniu do współczesności *Acta Ordinis Sanctissimae Trinitatis*, zawierające informacje na temat zakonu w Polsce, a także szereg niepublikowanych archiwaliów.

Drugą grupę materiałów badawczych stanowią dokumenty na temat charyzmatu trynitarzskiego, w tym zwłaszcza reguła będąca pierwszym *residuum* tegoż charyzmatu, oraz interpretujące go współcześnie konstytucje zakonne i źródła zebrane w tomie *Fuentes históricas de la Orden Trinitaria* (s. XII-XV).

Trzecia grupa źródeł to dokumenty Kościoła odnoszące się do teologii charyzmatu oraz zagadnień pokrewnych.

Wykorzystano także opracowania oraz literaturę pomocniczą.

Metoda badawcza

Tematem niniejszej dysertacji są sposoby realizacji charyzmatu trynitarского w Polsce. Aby go przedstawić, a także zrealizować zarysowane wcześniej zamierzenia, posługiwałem się trzema metodami: analityczną, historyczną oraz porównawczą. W części poświęconej historycznemu wymiarowi charyzmatu trynitarского zastosowałem metodę analityczną oraz historyczną. Analiza dokumentów Kościoła na temat teologii charyzmatu wykazała aspekty związane z problematyką niniejszego studium. Metodę historyczną wykorzystałem do przedstawienia wymiaru historycznego charyzmatu trynitarского oraz jego rozwoju w Polsce.

W badaniach nad poszczególnymi elementami charyzmatu trynitarского oraz sposobami ich realizacji w warunkach polskich zastosowałem również metodę porównawczą. Celem analizy była selekcja obszernego materiału źródłowego oraz merytoryczny podział treści dokumentów związanych z poszczególnymi wymiarami charyzmatu. Metodę historyczną wykorzystałem do diachronicznego przedstawienia omawianych zagadnień, a porównawczą do wyodrębnienia form realizacji charyzmatu trynitarczy właściwych działalności tego zakonu w Polsce.

Struktura pracy

Niniejsze opracowanie składa się z czterech rozdziałów. Każdy z nich rozpoczyna się od przedstawienia nauczania Kościoła na rozważany w nim temat, a następnie omawia rozwój poszczególnych elementów charyzmatu trynitarского na przestrzeni wieków oraz formy ich realizacji w Polsce.

W rozdziale pierwszym, poświęconym historycznemu wymiarowi charyzmatu trynitarского, po wyjaśnieniu pojęcia charyzmatu zakonnego w Kościele omówiłem genezę charyzmatu trynitarского, jak również zarys dziejów zakonu na przestrzeni wieków, w szczególności na ziemiach polskich.

Rozdział drugi, poczynawszy od analizy związku życia zakonnego z tajemnicą Trójcy Świętej na podstawie adhortacji Jana Pawła II *Vita consecrata*, przybliży pierwszy element powołania trynitarского – uwielbienie Trójcy Świętej – i przedstawia sposób jego rozumienia oraz realizacji na przestrzeni wieków najpierw w całym zakonie, a następnie w Polsce.

Rozdział trzeci dotyczy odkupieńczo-miłosiernego wymiaru charyzmatu trynitarского, którego wyrazem jest apostolskie zaangażowanie trynitarzy na przestrzeni dziejów, w tym także w Polsce. Ponieważ zaś charyzmat redempcyjno-miłosierny zakonu ściśle łączy się z misterium Odkupienia, rozważania te zostały poprzedzone omówieniem związku życia zakonnego z ową tajemnicą wiary.

Przedmiotem refleksji w rozdziale czwartym jest natomiast będąca istotnym przejawem charyzmatu trynitarского koncepcja żyjącej nim wspólnoty. Także i tu rozważania odnoszące się do polskich wspólnot trynitarzy dawniej i obecnie poprzedza zarys nauki Kościoła na temat wspólnotowego wymiaru życia zakonnego.

W zakończeniu prezentuję najistotniejsze wnioski z przeprowadzonych badań oraz podejmuję próbę wskazania dalszych możliwych kierunków refleksji w zakresie przedstawionej problematyki.

I.

Historyczny wymiar charyzmatu trynitarского i formy jego realizacji w Polsce

Treść oraz sposoby urzeczywistniania się charyzmatu zakonnego pozostają zawsze w ścisłym związku z historią. Zostaje on bowiem podarowany Kościołowi w konkretnym czasie i rozwija się w określonych warunkach historycznych. Nie istnieje też – jak pisze o. Piotr Liszka – „jako byt abstrakcyjny, lecz zawsze w konkretnej formie”, dostosowanej do aktualnych uwarunkowań środowiska¹.

Zanim przedstawię sposoby realizacji charyzmatu trynitarского w Polsce, w niniejszym rozdziale omówię genezę tego daru, jak również zarys dziejów zakonu na przestrzeni wieków, w szczególności na ziemiach polskich. Ponieważ charyzmat trynitarский jest formą charyzmatu życia zakonnego, omówienie wspomnianych zagadnień zostanie poprzedzone wyjaśnieniem samego pojęcia charyzmatu w odniesieniu do tego stanu życia w Kościele.

¹ P. Liszka, *Charyzmat życia zakonnego*, Warszawa–Wrocław 2002, s. 178.

1.1. Charyzmat w życiu zakonnym

Charyzmat życia zakonnego jako taki nie jest przedmiotem niniejszego studium, trudno jednak byłoby omówić podjęty temat bez odwołania się do treści tego pojęcia, obejmującego wszystkie formy powołania zakonnego. Omówię zatem pokrótce nauczanie Kościoła na temat charyzmatyczności stanu zakonnego. Najpierw odwołam się do opartego na Piśmie Świętym nauczania Kościoła o charyzmatach, następnie przedstawię wybrane zagadnienia z zakresu teologii życia zakonnego, by zakończyć odniesieniem do rozwoju charyzmatu zakonnego w historii.

1.1.1. Charyzmat w rozumieniu biblijno-teologicznym

Etymologia upewnia, że termin „charyzmat” pochodzi od greckiego słowa *chárisma*, które w grece pozabiblijnej oznacza łaskę, życzliwość, dobrodziejstwo Boga, w Nowym Testamencie zaś „dzieło łaski”, „dar łaski” „dar darmo dany”, „szczególny dar łaski Bożej”. Pojęciem mu pokrewnym, opartym na tym samym rdzeniu słowotwórczym, jest *charis*, czyli łaska². Odnosi się ono jednak do wszystkich Bożych darów, podczas gdy charyzmat jest darem szczególnym, udzielonym dla dobra społeczności wierzących³.

Gdy chodzi o genezę i występowanie wyrazu *chárisma*, wiadomo, że zarówno w klasycznych tekstach pozabiblijnych, jak i w Septuagincie pojawia się on sporadycznie i w sposób podlegający dyskusji, występuje natomiast bezsprzecznie w księgach Nowego Testamentu, w których został użyty siedemnaście razy: raz w Pierwszym Liście św. Piotra (1 P 4,10) i aż szesnaście razy w pismach zaliczanych do *Corpus paulinum*. Ksiądz Józef Kudasiewicz wyprowadza stąd wniosek, iż twórcą tego terminu był według wszelkiego prawdopodobieństwa św. Paweł Apostoł⁴, u którego nie należy jednak szukać żadnej definicji ani usystematyzowanej teologii charyzmatu.

² Por. J. Kudasiewicz, *Rola charyzmatów w Kościele pierwotnym w świetle listów świętego Pawła*, [w:] *Księga jubileuszowa 250 lat Seminarium Duchownego w Kielcach*, Kielce 1977, s. 274; J.W. Gogola, *Zasady wierności charyzmatowi Założyciela. Studium z teologii życia konsekrowanego w świetle dokumentów Kościoła od „Vaticanum II” po „Vita consecrata” na przykładzie charyzmatu terezańskiego*, Kraków 2000, s. 210.

³ Por. J.W. Gogola, *Zasady wierności...*, s. 211.

⁴ Por. J. Kudasiewicz, *Rola charyzmatów...*, s. 274-275.

Ukazuje on bowiem wyłącznie zjawiska, które obserwował we wspólnocie rodzącego się Kościoła, i w ten sposób próbuje opisać jego strukturę⁵. Z tego też powodu charyzmat we wspomnianych pismach przyjmuje różne znaczenia. Niekiedy oznacza zjawisko przejściowe, innym razem trwałą łaskę, a ściśle biorąc Ducha Świętego, którego człowiek otrzymuje w sakramencie chrztu świętego. Paweł tłumaczy przy tym, że swą szczególną obecność w ludziach Duch Święty objawił po raz pierwszy w dniu Pięćdziesiątnicy, a następnie przy każdym udzielaniu chrztu i nakładaniu rąk oraz podczas różnych, zwłaszcza wyjątkowych działań podejmowanych przez apostołów, nazywanych w *Dziejach Apostolskich* prorokami, nauczycielami i zwiastunami Ewangelii⁶. Według Apostoła Narodów największym charyzmatem jest miłość, a pozostałe to m.in.: mowa mądrości, łaska uzdrawiania, prorocтво, dar czynienia cudów, dar posługiwania się językami i umiejętność ich tłumaczenia, a także bezżeństwo⁷.

Owa różnorodność i bogactwo darów Bożych jest odzwierciedleniem zróżnicowania i wielości posług i urzędów w Kościele. Za nią jednak św. Paweł wyraźnie widzi także element jedności, którym jest trynitarnie źródło oraz wspólny cel charyzmatów. Są one, jak wyjaśnia, najpierw darem i manifestacją Ducha Świętego, ale ich źródłem jest także Chrystus, a ostatecznie „Bóg, działający wszystko we wszystkich”, celem zaś – służba dobru wspólnemu oraz budowanie „Ciała” Kościoła. Tę drugą prawdę Apostoł ukazuje, posługując się obrazem Kościoła jako nadprzyrodzonego Ciała Chrystusa, w którym liczne i rozdzielane według niezbadanej mądrości i dobroci Bożej charyzmaty dążą do jedności⁸: „Podobnie jak jedno jest ciało, choć składa się z wielu członków, a wszystkie członki ciała, mimo iż są liczne, stanowią jedno ciało, tak też jest i z Chrystusem”⁹. Warto dodać, że według Apostoła Narodów każdy wierny został wyposażony przez Ducha Świętego w jakiś tego rodzaju dar¹⁰.

⁵ Por. R. Bartnicki, *Dary Ducha Świętego w świetle tekstów biblijnych*, „Warszawskie Studia Teologiczne” T. 19, 2006, s. 178; K. Romaniuk, *Charyzmat: Nowy Testament*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, t. 3, Lublin 1995, kol. 93.

⁶ Por. K. Romaniuk, dz. cyt.; J.W. Gogola, *Zasady wierności...*, s. 210.

⁷ Por. K. Romaniuk, dz. cyt.; W. Tokarski, *Charyzmaty. Studium biblijno-teologiczne*, Kalwaria Zebrzydowska 2003, s. 15-40.

⁸ Por. K. Romaniuk, dz. cyt.; J. Kudasiewicz, *Rola charyzmatów...*, s. 277.

⁹ 1 Kor 12,12.

¹⁰ Por. 1 Kor 7,7; J. Kudasiewicz, *Rola charyzmatów...*, s. 277.

Streszczenie

W pracy przedstawiono sposoby realizacji charyzmatu trynitarского w Polsce na podstawie analizy dokumentów Kościoła dotyczących charyzmatu oraz zasadniczych elementów charyzmatu trynitarского. Zbadano również materiał źródłowy na temat historii i przejawów charyzmatu trynitarского, w tym zwłaszcza dokumenty świadczące o historii i działalności trynitarzy w Polsce.

W rozprawie zastosowano metody: analityczną, historyczną oraz porównawczą, a rozważania podzielono na cztery rozdziały. W rozdziale pierwszym wyjaśniono pojęcie charyzmatu życia zakonnego oraz ukazano genezę i rozwój charyzmatu trynitarского, w szczególności na ziemiach polskich. W trzech kolejnych rozdziałach przedstawiono dwa zasadnicze elementy charyzmatu trynitarского, to jest uwielbienie Trójcy Świętej oraz posługę redempcyjno-miłosierdną, a także koncepcję wspólnoty opartą na równości i braterstwie, w której przejawia się ów charyzmat. Zgodnie z przyjętą metodologią punktem wyjścia do tych rozważań było każdorazowo odwołanie się do nauczania Kościoła na dany temat, a następnie omówiono rozwój poszczególnych elementów charyzmatu trynitarского na przestrzeni wieków oraz przedstawiono formy ich realizacji w Polsce.

Słowa kluczowe: św. Jan de Matha, charyzmat, trynitarze, kult Trójcy Świętej, redempcja, prześladowania chrześcijan, dzieła miłosierdzia, braterska wspólnota

Summary

Realisation of Trinitarian Charism in Poland

The publication presents the ways of realisation of Trinitarian charism in Poland on the basis of analysis of Church documents concerning charism and the basic elements of Trinitarian charism. The research also included source material on the history and symptoms of Trinitarian charism, including in particular documents testifying to the history and activity of Trinitarians in Poland.

In the treatise, the following methods have been used: analytical, historical and comparative. Furthermore, the author's considerations are divided into four chapters. In the first chapter, the notion of monastic life charism as well as the genesis and development of Trinitarian charism, especially in Polish lands, have been discussed. The next three chapters present two essential elements of Trinitarian charism, i.e. the worship of the Holy Trinity and the service of redemption and mercy, as well as the idea of a community based on equality and brotherhood, in which this charism is manifested. According to the accepted methodology, a starting point for these considerations included each time a reference to the teachings of the Church on a given subject, and later the discussion concerned the development of particular elements of Trinitarian charism over the centuries was presented. The forms of their realisation in Poland are discussed as well.

Keywords: Saint John of Matha, charism, Trinitarians, worship of the Holy Trinity, redemption, persecution of Christians, creations of mercy, fraternal community

Różne formy posługi zakonów obecnych i pracujących we współczesnych społeczeństwach wynikają z pierwotnych inspiracji ewangelicznych ich założycieli, usankcjonowanych przez kompetentną władzę Kościoła i rozwijanych w historii oraz będących wyrazem tego, co określamy mianem charyzmatu instytutu zakonnego. Pojęcie to – chociaż oznacza przede wszystkim niezmienny Boży dar – pozwala również określić misję poszczególnych zgromadzeń. Pojawiają się one bowiem zawsze jako odpowiedź na ważną potrzebę chrześcijańskiej społeczności.

Założony pod koniec XII w. przez św. Jana de Matha Zakon Przenajświętszej Trójcy i Niewolników – tak brzmi pełna nazwa zakonu trynitarzy – jest jednym z wielu instytutów zakonnych utworzonych na przestrzeni wieków. Jego powstanie wiąże się ściśle z wielkim średniowiecznym dramatem, którym było niewolnictwo i związane z nim zagrożenie dla wiary chrześcijańskiej. Wyróżnia go zatem specyficzny charyzmat, na który składają się szczególnie kult Trójcy Świętej oraz służba na rzecz wyzwolenia człowieka spełniana poprzez troskę o niewolników i potrzebujących. Zgodnie z zamysłem Założyciela ma on być realizowany we wspólnocie opartej na równości i braterstwie. (...)

Niestety wieloaspektowe oddziaływanie trynitarzy w Polsce, zarówno w przeszłości, jak i współcześnie, nie doczekało się dotąd kompleksowego opracowania. Celem niniejszej pracy jest zatem całościowe przedstawienie sposobów realizacji charyzmatu trynitarzkiego w Polsce (a tym samym wypełnienie istniejącej luki) oraz odpowiedź na pytanie, w jaki sposób polscy trynitarze w swojej ponad trzechsetletniej historii realizowali zakonne charyzmaty i na ile zaadaptowali go do rodzimych warunków w zmieniających się okolicznościach historycznych. Dzięki temu rozprawa może przyczynić się do lepszego poznania dziedzictwa i działalności zakonu trynitarzy na ziemiach polskich oraz jego roli w społeczeństwie. Opracowanie jest również głosem w dyskusji na temat społecznej działalności Kościoła w Polsce, a także może mieć znaczenie dla innych dziedzin nauki.

Fragment wstępu

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-620-3

9 788381 1386203